

Γ'.

Ὁ εἰρωνικός, χαριτωμένος στίχος τοῦ Καβάφη :
 «σκοπεύοντας, μετά, ρητορικῶς νὰ τὸ ἀναπτύξει»
 ἀποτελεῖ, ὡς ἔγραψα ἤδη, μίαν ὡς ἔκ τῶν προτέρων ἀπάν-
 τησι, σὲ ὅσους θᾶσαν διατεθειμένοι νὰ θεωρήσουν τὴ
 ρητορία ὡς τὸ ἀπαραίτητο στοιχεῖο τῆς ποίησης ἴσως
 ὡς τὴν ποίησι αὐτή. Ἐρευνώντας πάντα μέσα στὸ
 ἔργο τοῦ Καβάφη, βρίσκομε ὄχι πλέον μόνο ἀναιρέσεις
 διαφόρων ἐπιπόλαιων κριτικῶν ποῦ τοῦ ἔχουν γίνει, ἀλλὰ
 — ποῦ καὶ ποῦ — ἐπιδέξια, ἐπιγραφικὰ βυλμένες ἕνα εἶδος
 ἀναλύσεις τοῦ ἰδίου του ἔργου, ἕνα εἶδος αὐτοκριτικῆς
 (μέρος τῶν ποιημάτων του, μεταξὺ ἄλλων «Γυανεὺς Γλύ-
 πτης», τοῦ «Μαγαζιοῦ», «Ἐνας γέρος», ἀποτελοῦν ὕλη γιὰ
 μιὰ θεωρία τῆς τέχνης, ἢ τῆς ζωῆς τοῦ τεχνίτη).

Ἐξηγοῦμαι: ἐλέχθη καὶ ἐπανελήφθη μὲ πολλὴ ἴσως
 ἀποκλειστικότητα «Ὁ Καβάφης εἶναι ὅλο σκέψις». Βε-
 θαίως: ἀλλ' ἔμενε νὰ λεχθῆῖ ἀκόμη καὶ νὰ τονισθῆῖ: Ὁ
 Καβάφης εἶναι ὅλο αἴσθησις. Γιατὶ μιὰ τέτοια παράλει-
 ψις, ἐν μέρει καὶ παραμόρφωσις; Τὸ νὰ εἶναι «ὅλο σκέ-
 ψις» δὲν ἀποκλείει ἀπὸ τὸ νὰ εἶναι καὶ «ὅλο αἴσθησις».
 Ὑπάρχουν στιγμὲς καὶ στιγμὲς στὸν βίον.

Ὁ ἴδιος ὁ ποιητής, ἀναλύοντας τὸ ἔργο του, σ' ἕνα
 πολὺ ὠραῖο, πολὺ ὑποβλητικὸ ποίημα («Ἐγκόμισα εἰς τὴν
 τέχνη») μᾶς λέγει:

Κάθομι καὶ ρεμβάζω. Ἐπιθυμῖες καὶ αἰσθήσεις
 ἐκόμισα εἰς τὴν Τέχνην — κάτι μισοειδωμένα
 πρόσωπα ἢ γραμμὲς ἐρώτων ἀτελῶν
 κάτι ἀθέβαιες μνήμες.

(Ἐννοεῖ ἴσως ἰδίως «μνήμες τοῦ σώματος»).

Συμπεραίνω: ὁ Καβάφης εἶναι καὶ σκέψις καὶ αἴσθη-
 σις, τὸ πιὸ συχνά, ἂν ὄχι πάντα, ἢ μιὰ ἀπόλυτα χωρι-
 σμένη ἀπὸ τὴν ἄλλη.

Ὁ Καθάφης — θαυμάσιος πορτραίσις — ἐπιτυγχάνει ἰδίως, ὅπως ἔχω γράψει πρὸ ἐτῶν — στὰ πορτραῖτα λόγῳ. Τὸ πρόσωπο—ἱστορικὸ ἢ φαντασιῶδες—ποῦ θέλει νὰ μᾶς παραστήσει, ἢ ἀναπαραστήσει, μᾶς σχεδιάζεται σιγὰ-σιγὰ, μὲ τὴν ὁμιλία του, μὲ τὰ λόγια ποῦ λέγει. Τὰ πορτραῖτα αὐτὰ μπορούμε νὰ τὰ διαιρέσομε σὲ δυὸ τάξεις: α) πορτραῖτα γενικὰ (génériques ἢ composites) καὶ β) πορτραῖτα ἀτομικά. «Ἡ Δόξα τῶν Πτολεμαίων» ἀνήκει στὴν πρώτη σειρά, εἶναι ἰδίως πορτραῖτο composite, πρόκειται γιὰ ἕναν ἀπὸ τοὺς «πρώτους» Πτολεμαίους χωρὶς νὰ ὀρίζεται ποῖος, ἀλλὰ βεβαίως ἀπὸ τοὺς πρώτους — ποῦχαν τὰ μάτια τους στραμμένα πρὸς τοὺς Σελευκίδας, τὴν αὐλή τους, τὸν τρόπον τους· ἰδίως συγκληρονόμος σὰν κι αὐτοὺς τῆς μακεδονικῆς αὐτοκρατορίας. Ὁ «Φιλέλλην» (ποῦ θεωρῶ πάντα ὡς τὸ ποίημα ἐκεῖνο ποῦ ἐκφράζει τὸ πιὸ πολὺ τὴν πρωτοτυπία τῆς τέχνης τοῦ Καθάφη) εἶναι ἐπίσης ἕνα πορτραῖτο γενικὸ, ἐφαρμόσιμο σὲ πολλοὺς ἡγεμονίσκους τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, τῆς ἑλληνιζούσης. Ἀπεναντίας «ὁ Βυζαντινὸς ἄρχων ἐξόριστος, στιχουργῶν» εἶναι πορτραῖτο ἀτομικόν. Διάφοροι «Τάφοι» ὅπου ὀρίζεται καὶ ἡ ἡλικία, ἐπίσης. Ἀπὸ τὴν «Σχολὴ τοῦ περιωνίμου φιλοσόφου» εἶναι πορτραῖτο ἀτομικόν.

Ἀλλὰ γιὰ νὰ λέγω ἀτομικὸ δὲν σημαίνει ὅτι τὰ τελευταῖα στεροῦνται γενικοῦ ἐνδιαφέροντος. Ἐὰν ὁ «Δημάρατος» π.χ. ἔχει ἐνδιαφέρον ἱστορικόν, ἀλλὰ τοῦ πορτραῖτα ἀτομικὰ μὲ πρόσωπα φανταστικὰ ἔχουν ἕνα ἐνδιαφέρον γενικὸ γιατί βροῖσκομε ἐκεῖ χαραγμένες — de main de maître — μερικὲς ἀπὸ τὰς γραμμὰς τὰς πιὸ βαθιεῖς τῆς ἀνθρώπινης ψυχῆς, ἢ ἄλλες πιὸ ἐπίπλαστες ὀφείλονται στὴν ἐπίδραση μιᾶς ἐποχῆς παρακμασμένης (ὅπως ἀρέσκειται νὰ τὴν περιγράψει). «Στοὺς Νέους τῆς Σιδῶνος», αἴφνης, μᾶς δίδει τὴν ζωηρὴ εἰκόνα τῆς νεότητος τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, στὴν ὁποίαν ὡς ἦταν ἐπόμενο τὰ ἄθλα τῶν προγόνων δὲν ἔλεγαν, δὲν ἦμποροῦσαν πλέον νὰ ποῦν τίποτε.